

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم تربیتی

عنوان پایان نامه:

آسیب شناسی کتاب‌های زبان فارسی دوره سوادآموزی از دیدگاه آموزشیاران منطقه شاهین شهر

برای اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

استاد راهنما

دکتر لطفعلی عابدی

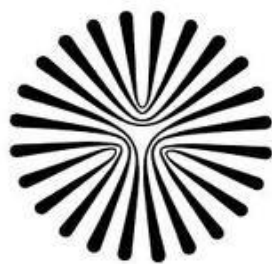
استاد مشاور

دکتر حسن کرملیان

نگارش

مهناز منصوری

آبان ۱۳۹۰

دانشگاه پیام نور

بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان ارزیابی کتاب‌های زبان فارسی دوره سوادآموزی از دیدگاه آموزشیاران منطقه شاهین شهر که توسط مهناز منصوری در مرکز تهران تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است، مورد تأیید می باشد.

تاریخ دفاع: نمره: درجه ارزشیابی:

اعضای هیات داوران:

نام و نام خانوادگی هیات داوران مرتبه علمی امضاء

۱- استاد راهنما

۲- استاد مشاور

۳- استاد داور

۴- نماینده گروه آموزشی

۵- نماینده تحصیلات تکمیلی

۶- نماینده مدیریت آموزشی و تحصیلات تکمیلی

تقدیم به پیشگاه امام زمان (عج) و تمامی آموزشیاران پرتلاش نهضت

سواد آموزی ، تلاشگران گمنام مبارزه با جهل و بیسوادی

تشکر و قدردانی :

در جریان این تحقیق از راهنمایی های ارزنده استاد راهنما جناب آقای دکتر لطفعلی عابدی و استاد مشاور جناب آقای دکتر حسن کرملیان و نیز همکاری صمیمانه سرپرستی محترم نهضت سواد آموزی استان اصفهان و واحد تحقیقات و آمار مربوطه و نیز مسئولین تحقیقات و آمار دفتر نهضت سواد آموزی شهرستان شاهین شهر بهره مند شده و بدینوسیله از زحمات همه تشکر و قدردانی می نماید . همچنین از همکاری خواهران آموزشیار که در جمع آوری اطلاعات به یاری محقق شتافتند سپاسگذاری می شود.

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی محتوای کتاب های درسی زبان فارسی مورد استفاده در دوره های سواد آموزی پرداخته است. جامعه آماری تحقیق را آموزشیاران نهضت سواد آموزی منطقه شاهین شهر در استان اصفهان که در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ مشغول به فعالیت بوده اند، تشکیل داده است. از بین افراد جامعه آماری که تعداد آنها ۲۳۰ نفر بوده است، براساس روش نمونه گیری تصادفی ساده تعداد ۸۷ نفر به عنوان نمونه برگزیده شده اند. برای گردآوری داده ها از پرسش نامه محقق ساخته، ارزیابی محتوای کتب زبان فارسی نهضت سواد آموزی که مشتمل بر ۴۸ گویه براساس طیف لیکرت بوده استفاده شده است. در ۴۸ گویه مذکور، تناسب محتوای کتاب ها با نیازها، علایق و شرایط زندگی فراگیران، تناسب محتوا با اصول سازماندهی محتوای کتاب های درسی، تناسب محتوا با اصول تهیه و تنظیم متون آموزشی و تناسب محتوا با اصول تدریس به بزرگسالان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. برای بررسی روایی پرسشنامه از شیوه تعیین روایی محتوایی استفاده شده و با کسب راهنمایی از اساتید موضوع پرسشنامه مورد تایید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه نیز از طریق محاسبه ضریب همسانی درونی (آلفای کرانباخ) مورد تایید قرار گرفته و برابر با ۰/۸۳ گزارش شده است. تجزیه و تحلیل داده ها در دو سطح توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف معیار و واریانس) و استنباطی (t تک نمونه ای)، (t^۲ هتلینگ)، (تحلیل واریانس یک راهه) استفاده شد. مهمترین یافته های تحقیق عبارتند از: آموزشیاران تناسب محتوای کتاب ها با نیازها، علایق و شرایط زندگی فراگیران را کمتر از سطح متوسط اعلام کرده اند. همچنین از بررسی نظرات آموزشیاران این نتیجه به دست آمده است که تناسب محتوای کتاب ها با اصول سازماندهی محتوای کتاب های درسی و اصول تدریس به بزرگسالان کمتر از سطح متوسط بوده است. اما اصول تهیه و تنظیم متون آموزشی بیشتر از سطح متوسط در تدوین محتوای کتاب ها به کار رفته است. همچنین بین نظرات آموزشیاران برحسب مدرک تحصیلی، سابقه ی تدریس و رشته تحصیلی تفاوت وجود ندارد.

کلید واژه ها: محتوای کتاب ها، نیازها و علایق بزرگسالان، اصول سازماندهی محتوا، نهضت سواد آموزی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۱-1	مقدمه..... ۲
۲-۱	شرح و بیان مساله پژوهشی..... ۳
۳-۱	اهمیت و ارزش تحقیق..... ۷
۴-۱	اهداف تحقیق..... ۱۱
۵-۱	سئوالات تحقیق..... ۱۱
۷-۱	تعاریف اصطلاحات و مفاهیم..... ۱۱
	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۱-2	مقدمه..... ۱۷
2-2	ضرورت سوادآموزی از دیدگاه تاریخی..... ۱۸
۱-۲-۲	سابقه تاریخی سواد..... ۱۹
۳-۲	سیر تاریخی فعالیت های آموزش سواد در ایران..... ۳۲
۱-۳-۲	تاریخچه تعلیمات اکابر..... ۳۲
۲-۳-۲	آموزش سالمندان..... ۳۳
۳-۳-۲	تاریخچه سپاه دانش..... ۳۴
4-3-2	تاریخچه آموزش بزرگسالان..... ۳۵
۵-۳-۲	تاریخچه نهضت سوادآموزی..... ۳۵
6-3-2	دوره های آموزش سواد در نهضت سوادآموزی..... ۳۷
۴-۲	اهداف سوادآموزی بزرگسالان..... ۳۸
1-4-2	اهداف آموزش بزرگسالان..... ۴۱
۵-۲	ویژگیهای مواد آموزشی کار آمد..... ۴۵
۶-۲	تعریف یادگیری..... ۴۷
۱-۶-۲	انواع مواد یادگیری..... ۴۸
۲-۶-۲	عوامل موثر در یادگیری..... ۴۹
۳-۶-۲	وظایف مواد یادگیری..... ۵۵
۴-۶-۲	یادگیری بزرگسالان..... ۵۶

۶۰	رفتار یادگیری بزرگسالان.....
۶۱	انگیزه های فردی برای یادگیری سواد.....
۶۷	حیطه برنامه ریزی درسی.....
۶۷	مراحل تدوین برنامه درسی بزرگسالان.....
۷۰	الگوهای برنامه درسی بزرگسالان.....
۷۴	ساختار مواد مکتوب و محتوای مواد آموزشی بزرگسالان.....
۷۸	محتوای برنامه درسی بزرگسالان.....
۸۶	انتخاب موضوع و شکل مواد آموزشی بزرگسالان.....
۸۸	خصوصیات شکل ارائه مواد آموزشی.....
۹۰	طبقه بندی روشهای تدریس بزرگسالان.....
۱۰۳	اصول نگارش بزرگسالان.....
۱۰۵	اصول آموزش زبان فارسی بزرگسالان.....
۱۱۶	پیشینه تحقیق.....
۱۱۶	تحقیقات انجام شده داخلی.....
۱۲۰	تحقیقات انجام شده خارجی.....
۱۲۴	خلاصه فصل.....
	فصل سوم: روش پژوهش
۱۲۹	۱-۳ مقدمه.....
۱۲۹	۲-۳ روش پژوهش.....
۱۲۹	۳-۳ جامعه آماری.....
۱۳۰	۴-۳ حجم نمونه.....
۱۳۱	۵-۳ روش نمونه گیری.....
۱۳۱	۶-۳ ابزار اندازه گیری.....
۱۳۱	۷-۳ روایی پرسشنامه.....
۱۳۲	۸-۳ پایایی پرسشنامه.....
۱۳۳	۹-۳ روش های تجزیه و تحلیل داده ها.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴	مقدمه	۱۳۵
۲-۴	تجزیه و تحلیل توصیفی داده‌ها	۱۳۵
۳-۴	یافته‌ها	۱۳۵
۱-۲-۴	یافته‌های توصیفی	۱۳۵
۴-۴	بررسی سئوالهای تحقیق	۱۴۵
۱-۴-۴	سوال اول پژوهش	۱۴۵
۲-۴-۴	سوال دوم پژوهش	۱۴۶
۳-۴-۴	سوال سوم	۱۴۶
۴-۴-۴	سوال چهارم	۱۴۷

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

1-5	مقدمه	۱۵۲
2-5	خلاصه موضوع و روش ها	۱۵۲
3-5	بحث و نتیجه گیری	۱۵۳
4-5	محدودیت‌های تحقیق	۱۶۰
5-5	پیشنهاد‌های کاربردی	۱۶۱
6-5	پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده	۱۶۱
	پیوست ۱	۱۶۴
	منابع و ماخذ	۱۶۶

فهرست جدول ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲: مقایسه برنامه درسی سنتی با شاگرد محور	۷۴
جدول ۲-۲: مراحل آماده سازی مواد آموزشی	۸۹
جدول ۱-۳: مؤلفه‌های پرسشنامه ارزیابی محتوی کتاب های درسی و سوالات مربوط به آنها	۱۳۱
جدول (1-4): توزیع آموزشیاران نهضت برحسب مدرک تحصیلی	۱۳۵
جدول (2-4): توزیع فراوانی آموزشیاران نهضت برحسب سابقه خدمت	۱۳۶
جدول (3-4): توزیع آموزشیاران نهضت برحسب رشته تحصیلی	۱۳۷
جدول ۴-۴: میانگین، انحراف معیار، حداکثر نمره، حداقل نمره در زیرمؤلفه‌های پژوهش	۱۳۸

جدول (4-5) توزیع سوال های مربوط به تناسب محتوای کتاب ها با نیاز ها و علائق و شرایط زندگی فراگیران	۱۳۹
بر حسب فراوانی و درصد فراوانی.....	
جدول (4-6) توزیع سوال های مربوط به اصول سازماندهی محتوا بر حسب فراوانی و درصد	۱۴۰
فراوانی.....	
جدول (4-7) توزیع سوال های مربوط به هماهنگ بودن محتوای کتاب با اصول تهیه و تنظیم متون آموزشی بر حسب فراوانی و درصد فراوانی.....	۱۴۱
جدول (4-8) توزیع سوال های مربوط به تناسب محتوای کتاب با اصول تدریس و آموزش بزرگسالان بر حسب فراوانی و درصد.....	۱۴۴
جدول (4-9) آزمون t تک متغیره برای مقایسه میانگین نمره محتوای کتاب ها با علائق و شرایط زندگی فراگیران با میانگین فرضی (۳).....	۱۴۵
جدول (4-10) آزمون t تک متغیره برای مقایسه میانگین نمره اصول سازماندهی محتوا با میانگین فرضی (۳).....	۱۴۶
جدول (4-11) آزمون t تک متغیره برای مقایسه میانگین نمره تهیه و تنظیم متون آموزشی با میانگین فرضی (۳).....	۱۴۶
جدول (4-12) مقایسه میانگین نمره تناسب محتوای کتاب ها با اصول تدریس و آموزش بزرگسالان.....	۱۴۷
جدول (4-۱۳) آزمون t^2 هتلینگ برای مقایسه میانگین نمره عوامل موثر در محتوی کتابها.....	۱۴۷
جدول (4-۱۴) آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای مقایسه میانگین مولفه های موثر بر محتوی کتابها بر حسب سابقه خدمت.....	۱۴۸
جدول (4-15) آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای مقایسه میانگین مولفه های موثر بر محتوی کتابها بر حسب مدرک تحصیلی.....	۱۴۹
جدول (4-۱۶) آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای مقایسه میانگین مولفه های موثر بر محتوی کتابها بر حسب رشته تحصیلی.....	۱۵۰
فهرست نمودارها	
عنوان	صفحه
نمودار (4-۱) توزیع آموزشیاران نهضت بر حسب مدرک تحصیلی.....	۱۳۶
نمودار (4-۲) : توزیع آموزشیاران نهضت بر حسب سابقه خدمت.....	۱۳۷
نمودار (4-۳) : توزیع آموزشیاران نهضت بر حسب رشته تحصیلی.....	۱۳۸

فصل اول

کلیات پژوهش

نقش با اهمیت تعلیم و تربیت در تعالی انسانها و نیز شکل گیری تمدن های بشری بر هیچ کس پوشیده نیست. آموختن سواد بعنوان حق اساسی و لازمه پیشرفت انسان شناخته شده است. تحلیل یک پیمایش نمونه از کشورهای در حال توسعه نشان داده که افزایش سواد به ازدیاد سرمایه گذاری و بازده سرانه ی کار کمک می کند. همچنین معلوم گردیده که سواد نیز همانند تغذیه و در آمد با افزایش امید به زندگی (عمر متوسط) و کاهش مرگ و میر کودکان و مادران ارتباط متقابل دارد. (اصول طراحی درسی سوادآموزی، ۱۳۷۷) در این بین مراکز آموزشی جامعه (واز جمله مراکز نهضت سوادآموزی)، از نقش ویژه ای برخوردار هستند. این جایگاه والا باعث می شود که مقوله سوادآموزی به خصوص در افراد بزرگسال و کم سواد مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران عرصه های آموزشی و تربیتی جوامع مختلف قرار گیرد. در کشور ما نیز با توجه به برخورداری از دین متعالی اسلام، آموزش سواد و مباحث پیرامونی آن مورد عنایت خاصی بوده است. اما یکی از خلاء های موجود در گسترش سوادآموزی بزرگسالان و رفع بی سوادی اقشار جامعه، بخصوص در سطح کشور با توجه به زمینه های رشد و تحولات علمی و صنعتی، فقدان آموزش کافینروی انسانی در بین افراد بزرگسال و کمبود محتوای آموزشی مناسب برای این دسته از افراد است. پژوهش حاضر در راستای کمک به شکل گیری یک زمینه فکری و ارزیابی محتوای کتابهای زبان فارسی بزرگسالان بوده تا از ارزش و اهمیت لازم برای آموزش به این افراد برخوردار گردند؛ به دنبال این هدف و با توجه به نقش محوری بزرگسالان در تربیت اعضای خانواده و نقش حساس آنها به عنوان نیروی انسانی فعال در جامعه لازم است توجه بیش تری به اصول تدوین محتوای مناسب برای بزرگسالان بی سواد انجام گیرد. چون در تدوین محتوای درسی برای این قشر از جامعه غالباً از الگوی تدوین محتوا برای کودکان استفاده می شود، بنابراین لازم است تغییرات اساسی در محتوای آموزشی دوره های ویژه بزرگسالان انجام گیرد تا سواد آموزان با انگیزه و رغبت بیشتری به کسب سواد پردازند و در گام دوم با توجه به نتایج به دست آمده، راهکارهایی برای تدوین محتوای مناسب برای آموزش خواندن و نوشتن به این گونه افراد ارائه خواهد شد. تحقیق حاضر، به بررسی و ارزیابی کتاب های زبان فارسی دوره سوادآموزی از دیدگاه آموزشیاران منطقه شاهین شهر پرداخته است. در این فصل به شرح و بیان مسأله، اهمیت تحقیق، بیان اهداف و سؤال های تحقیق و تعریف اصطلاحات کلیدی پرداخته می شود.

۱-۲) شرح و بیان مسأله پژوهشی:

عصر حاضر، عصر سرعت، تغییر و نوآوری و اطلاعات می باشد. نظام آموزش و پرورش به ویژه از طریق برنامه های آموزشی و درسی نقش کلیدی در این نوآوری دارد. بنابراین بایستی متخصصان در امر برنامه آموزشی و درسی بسیار حساس و دقیق بوده و نسبت به طراحی برنامه آموزشی و درسی اقدام کنند. برنامه آموزشی و درسی باید بتواند به صورت عقلانی و منطقی سبب تغییر در محصول آموزش جامعه گردد. چون یکی از شاخص های توسعه در هر کشوری آموزش

و پرورش می باشد و انتقال ارزشهای اساسی جامعه در کانون اصلی توجه نظام آموزشی می باشد و از طریق برنامه ریزی درسی است که می توان به این مهم دست یافت. (جوادی، ۷۷) در یک برنامه ریزی دقیق و منسجم، محتوا و مواد آموزشی با توجه به ویژگیهای افراد تحت پوشش تعیین می شود. به همین دلیل در برنامه های سوادآموزی، محتوا و مواد آموزشی باید با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، اقتصادی و به ویژه شغل و حرفه بزرگسالان تهیه و تدوین شود. از این راه می توان علاقه و انگیزه بزرگسالان را به آموختن مواد آموزشی جلب نمود. (اصول طراحی درسی سوادآموزی، ۱۳۷۷)

یکی از نکات اساسی در فرایند آموزش، توجه به نیازهای واقعی مخاطبان و تهیه محتوای آموزشی متناسب با نیازهای گروه هدف می باشد. از آنجا که بخش عمده انتقال دانشها و مهارتها از طریق کتاب صورت می گیرد، مؤلفان و برنامه ریزان درسی، اطلاعات و دانشهای مورد نیاز مخاطبان خود را از طریق کتب درسی و فرا درسی در اختیار آنان قرار می دهند. بدیهی است در تدوین محتوای آموزشی باید علاوه بر نیازها، به علایق و ویژگیهای مخاطبان در ابعاد مختلف توجه داشت. از سوی دیگر یک محتوای آموزشی زمانی دارای اعتبار و روایی خواهد بود که توسط صاحب نظران و دست اندر کاران امر، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد (کارشناسی تحقیقات سوادآموزی، ۱۳۸۶)

شرایط فعلی و نیازهای مخاطبان سوادآموزی ایجاب می کند تا محتوای آموزشی اعم از درسی و فرادرسی با جدیدترین یافته های علمی هماهنگ شود تا بتواند تنوع و جذابیت لازم را برای فراگیران ایجاد نموده و فرایند یادگیری را افزایش دهد. علاوه بر آن، اهداف آموزشی باید با برنامه های درسی خاص و هم چین برنامه درسی جامع نظام آموزشی کشور هماهنگ باشد تا علاوه بر رفع نیازهای مخاطبان و مجهز شدن به جدیدترین یافته ها، با دانش روز همگام باشد.

صرف وقت نیروهای متخصص در بررسی و تحلیل کتاب های درسی می تواند راهگشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزشی باشد. آشنایی با اصول تجزیه و تحلیل کتب درسی، هم به تنظیم و ابداع شیوه های مناسب تدریس کمک می کند و هم این توانایی را به معلمان می دهد که نقد علمی بهتری از کتاب درسی نموده و همواره مسئولان آموزشی را یاری دهند. برای رسیدن به چنین هدفی ضرورت توجه به ارزشیابی و تجزیه و تحلیل و آشکار ساختن نارساییهای کتاب های درسی اجتناب ناپذیر بوده و به ویژه در نظام های آموزشی متمرکز، که کتاب های درسی یا محتوای مطالب آموزش، محور مکتوب و بدون تعلیم و تربیت محسوب شده و فعالیت ها و تجارب تربیتی فراگیران توسط معلم حول محور آن سازماندهی می شود، نیاز به تحلیل و بررسی علمی دارد و در نهایت این تجزیه و تحلیل به دست اندرکاران و مؤلفین کتاب های درسی کمک می کند تا در هنگام تهیه و تدوین و یا گزینش و انتخاب کتاب ها با توجه به نیازهای اساسی زندگی فراگیران تصمیم های عاقلانه ای را اتخاذ نمایند. (کارشناسی تحقیقات سوادآموزی، ۱۳۸۶)

در برنامه های سوادآموزی بزرگسالان، تهیه مطالبی که هم مهارتهای سواد و هم دانش و مهارتهای عمومی زندگی روزمره را به فراگیران بیاموزد، از اهمیت خاصی برخوردار است. این مطالب نباید نسخه برداری و یا تکرار مطالب ساده ی مورد استفاده کودکان دبستانی باشد. باید توجه داشت که یک بزرگسال دارای قدرت استدلال پیشرفته ای است و پیکره دانش عمومی او، نتیجه تجربیات زندگی اوست. علاوه بر این، مطالب سوادآموزی نیازمند طراحی، توالی مناسب نیز هست. طراحان برنامه درسی برای بیسوادان، بر خلاف مورد کودکان، نمی توانند به چهار چوب قبلاً تثبیت شده مراحل رشد یا رفتارهای یادگیری تکیه کنند. (ادیب نیا، ۱۳۸۱)

نگارش و تهیه مطالب برای بزرگسالان نو سواد ملاحظات خاصی را در رابطه با موضوعاتی چون واژگان، محتوا و اندازه ی حروف می طلبند. به طور کلی، مواد خواندنی که در بسیاری از کشورهای جهان سوم در دسترس نو سوادان است، از نظر موضوع آموزنده و از نظر محتوا اغلب بی روح است. (راهنمای نوین تهیه و تولید مواد آموزشی، ۱۳۸۵)

برای تدوین برنامه درسی و تهیه مواد یادگیری، آگاهی از مقطع و پایگاه شخصی فراگیران مشمول آموزش نظیر: جنس، سن، وضع مادی، قومیت، موقعیت اقتصادی، جهت گیری اجتماعی، هم چنین نظام اقتصادی آنان سودمند خواهد بود. در تهیه مواد یادگیری بزرگسالان همه ی عوامل باید لحاظ گردد. (راهنمای نوین تهیه و تولید مواد آموزشی، ۱۳۸۵)

باید خاطر نشان ساخت که تجارب یادگیری فراگیران، بر محتوای درسی مبتنی است و محتوای درسی نیز باید کاملاً جوابگوی هدفهای آموزشی و نیازهای فراگیران باشد (یغما، ۱۳۸۲)

هم چنین کتاب درسی نقش مهمی در تأمین اهداف آموزشی و پرورشی ایفا می کند. در نظام های آموزشی متمرکز، کتاب درسی به عنوان محصول فرایند برنامه ریزی درسی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. لذا هر گونه تصمیم گیری در خصوص عناصر برنامه درسی، در کتاب درسی نیز باید نمود داشته باشد. (ملکی، ۱۳۸۳)

نتایج کار گروه های روش تحقیق و اصول زبان آموزی بزرگسالان نشان داده است که محتوای آموزشی به ویژه از لحاظ انطباق با نیازهای شغلی سواد آموزان نیازمند اصلاحات و تجدید نظرهای اساسی است. هم چنین عوامل محتوایی از جمله تصاویر نامناسب از دیدگاه فراگیران یکی از دلایل اصلی افت کمی و کیفی می باشد با شناخت این مهم تصور می شود اگر به موقع نسبت به رفع اشکالات تصاویر کتب اقدام نشود افت کمی و کیفی از ۲۰ درصد موجود به ۲۵ درصد افزایش یابد و در صورتی که این وضعیت ادامه پیدا کند علاقه سوادآموزان به یادگیری کاهش یافته و باعث ناتوانی یادگیری فراگیران در پایه های بعدی خواهد شد. (آمار نامه نهضت سوادآموزی ۱۳۸۶)

در بررسی نقش محتوای آموزشی در نگهداری سوادآموزان دوره مقدماتی مشخص شده است که: محتوای آموزشی دوره مقدماتی با نیازهای فراگیران، واقعیت های شرایط فعلی، هم خوانی با روحیه بزرگسالان، مطابقت ندارد و محتوای یاد شده به مهارتهای اساسی زندگی نپرداخته است.

بعلاوه محتوای آموزشی دوره مقدماتی متناسب با خصوصیات و ویژگی های گروه سنی سواد-آموزان نمی باشد، محتوای آموزشی باید طوری تدوین گردد که تغییرات اساسی ایجاد شده در آن مناسب با ویژگی های روحی و روانی افراد کم سواد و بیسواد باشد. ۸۵ درصد از سواد آموزان از محتوای آموزشی رضایت ندارند و مایلند در محتوای مذکور تغییرات اساسی حاصل شود. در صورتیکه تغییراتی در کتب موجود حاصل نشود: انگیزه جذب بی سواد کاهش می یابد، سبب افزایش در صد افت سوادآموزان می شود و باعث افزایش هزینه سرانه سوادآموزی می گردد با تهیه و تدوین محتوای آموزشی مناسب می توان از افت ۴۰ درصدی سوادآموزان دوره مقدماتی و اتلاف هزینه جلوگیری به عمل آورد و میزان حضور سوادآموزان را در برنامه های سوادآموزی افزایش داد. (کارشناسی تحقیقات و برنامه ریزی سوادآموزی، ۱۳۸۶)

بنابراین ضرورت توجه به ارزیابی و تحلیل کتابهای درسی، اطلاع از نظرات و دیدگاههای مربیان به عنوان مجریان اصلی برنامه درسی اجتناب ناپذیر بوده و افزایش کیفیت مطالب و ارتقاء سطح یادگیری فراگیران ارتباط مستقیم با چنین بررسی‌هایی دارد.

نتایج حاصل از این تحقیق و تحقیقات مشابه دیگر می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و نارسایی‌های کتاب‌های سوادآموزی در ابعاد مختلف بیانجامد و در نهایت به دست اندرکاران و مؤلفین کتب درسی و کمک‌درسی، کمک کند تا برای بازنگری و اصلاح به منظور بهینه‌سازی هر چه بیشتر محتوا، اقدامات لازم و مؤثر را انجام دهند.

۳-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق:

نظر به اینکه سوادآموزی به عنوان یک شرط اجتناب ناپذیر برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و بهبود شرایط زندگی انسان‌های محروم از سواد است. انجام تحقیقاتی برای بهبود و ارتقاء کیفیت برنامه‌های سوادآموزی مخصوصاً موضوع برنامه ریزی درسی و تعیین سواد و محتوای آموزشی برای بزرگسالان بیش از پیش احساس می‌شود. امروزه دیگر سوادآموزی به آموختن مهارت‌های خواندن، نوشتن و حساب محدود نمی‌شود و هنگامیکه فرد بزرگسال توانست نام خویش را بنویسد، رسالت برنامه سوادآموزی پایان یافته تلقی نمی‌شود. اکنون در سطح جهان مفهوم بیسوادی تابعی به جای بیسوادی صرف مطرح است. بیسوادی تابعی به معنای عدم توانایی استفاده از مهارت‌های خواندن و نوشتن و زندگی پیشرفته حاضر است. لذا رسالت برنامه‌های سوادآموزی این است که به درمان قطعی بیماری به جای عوارض آن بپردازد. بنابراین در یک برنامه ریزی دقیق و منسجم، محتوا و مواد آموزشی برای بزرگسالان باید با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، اقتصادی و به ویژه شغل و حرفه‌ی آنان تهیه و تدوین شود. از این راه می‌توان علاقه و انگیزه بزرگسالان را به آموختن مواد آموزشی جلب نمود. (بن، ۲۰۰۵)^۱

مشکل عمده در ممالک جهان سوم و در حال توسعه عدم توانایی شهروندان برای گام برداشتن در راستای اهداف توسعه است. مسلم است برنامه اصلی آموزش بزرگسالان تنها شامل توانایی‌های اندیشیدن نمی‌شود بلکه توانایی‌های انسانی، که در ارزشها ریشه دارد نیز، جزو آن است. ساختار و دانشی که می‌خواهیم به بزرگسالان عرضه کنیم باید بر اساس ویژگیهای ساختاری واقعیت‌های جهان دوباره تنظیم شود و به شکل‌های قابل استفاده در آید و نیز به صورت مثال‌های ملموس و نه قاعده‌های کلی معرفی گردد. جهت جلوگیری از کاهش سواد و فراموشی آن در نوسادان کتب و جزوات باید بر اساس نیازهای طبیعی و جغرافیایی و نژادی طرح و تدوین شود. (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶)

از دلایل مهم فراموشی و عدم نگه‌داشت سواد، عدم انطباق محتوا و مواد آموزشی با نیازها و خواسته‌های فردی، شغلی و اجتماعی است. یکی از علل تداوم معضل بی‌سوادی حتی در کشورهایی که حرکت‌های ضربتی و فشرده‌ای را برای نابودی بیسوادی به اجرا در آورده و ظاهراً نیز آن را ریشه کن کرده و یا به درصد ناچیزی تقلیل داده‌اند، عدم توجه به کاربرد عملی آموخته‌ها در شرایط حرفه‌ای و زندگی شخصی است. چنین برنامه‌هایی محتوای یکسان و متحدالشکلی را بدون در نظر گرفتن شرایط خاص گروه‌های شرکت‌کننده عرضه می‌کنند و برنامه‌های مصوب را در سرتاسر کشور به مرحله اجرا در می‌آورند. بهترین دستاورد چنین برنامه‌هایی این بوده که بیسوادان را به دنیای کلمات مکتوب وارد

^۱ Bene 2005

کرده اند. ولیکن این نتیجه منجر به وارد کردن ایشان به دنیای کار و تلاش و به کارگیری آموخته ها در عمل نشده است. (عابدی، ۱۳۷۰)

مطالعات نشان داده است که متون آموختنی صرف برای نوسودان جالب توجه نیست و مطالب آموزشی مادام که شوق خواندن را برنیانگزد، بلا استفاده می ماند. بنابراین باید محتوایی تهیه شود که برای نوسودان ارزش استفاده پیدا کند، کنجکاوی آنان را ارضا کند و به آنان لذت و نشاط بخشد. محتوای آموزشی سواد آموزی باید متناسب با خصوصیات و ویژگیهای گروه سنی سواد-آموزان باشد. متأسفانه نتایج کار گروه روش تحقیق و اصول زبان آموزی بزرگسالان نشان می دهد که تعداد زیادی از سوادآموزان از محتوای آموزشی رضایت ندارند. با تهیه و تدوین محتوای آموزشی مناسب می توان از افت سواد آموزان و بازگشت آنان به بیسوادی و اتلاف هزینه جلوگیری کرد و میزان حضور سواد آموزان در برنامه های سواد آموزی را افزایش داد. (کارشناسی تحقیقات سواد آموزی ۱۳۸۶)

اکثر فارغ التحصیلان دوره های سواد آموزی پس از یک تا دو سال به دلیل عدم کاربرد آموخته ها و عدم ارتباط محتوای آموخته شده با شرایط زندگی، شغلی و خانوادگی به بیسوادی بازگشت کرده و مجدداً نیازمند حضور در کلاسهای سوادآموزی شده اند. البته این حضور مجدد به دلیل دلسردی ناشی از فراموشی آموخته های قبلی بسیار مشکل تر از دوره های قبل بوده است. با توجه به تجارب فراوان کشورهای مختلف در برنامه های سوادآموزی به نظر می رسد که تنها راه اصولی مقابله با معضل بیسوادی تدوین برنامه هایی است که از حیث محتوا و روش های آموزشی و شرایط اجرایی با نیازها و شرایط خاص گروه های شرکت کننده متناسب باشد. مفروضاتی که در این زمینه در ذهن است باید قبل از هر چیز از دیدگاه دست اندرکاران و افراد ذینفع در برنامه های سوادآموزی به محک آزمایش گذاشته شود و تنها پس از این بررسی است که می توان پیشنهاداتی را برای بهبود و ارتقاء محتوا مواد آموزشی به مسئولان و دست اندرکاران تدوین و اجرای برنامه های آموزشی سواد آموزی ارائه داد. برنامه آموزشی باید سواد آموزان را بسیج کند تا در جهت بهبود زندگی خویش گام بردارند. بنابراین سواد آموزی پیوندی ناگسستنی با مشارکت که هدف و شرط آن است دارد. بیسودان باید فاعل فرایند سوادآموزی خود باشند، نه مفعول آن. یکی از اهداف مهم برنامه سواد آموزی مفید، هدایت فردی و گروهی سوادآموزان به سمت آگاهی از اوضاع زندگی و کاری آنان است. یادگیری، زندگی و کار تفکیک ناپذیرند و هر یک در ارتباط با دیگری معنا و مفهوم می یابند. بنابراین ارتباط عملی یک برنامه سوادآموزی بزرگسالان با محیط کار و وضعیت خانوادگی آن ها از اهمیت اساسی برخوردار است. هم چنین برنامه درسی نباید خشک و انعطاف ناپذیر باشد. یک برنامه انعطاف پذیر، نیازمند استفاده از چندین رویکرد، سیاست و روش یادگیری است. یک برنامه سواد آموزی بزرگسالان، باید از تنوع کافی برخوردار باشد تا بتواند تمایلات و نیازهای گروه های خاص نظیر کشاورزان، کارگران بدون زمین، حاشیه نشین های شهری، کوچ نشینان و غیره را برآورده نماید. (اصول طراحی درسی سوادآموزی، ۱۳۷۷)

آموزش اعم از رسمی یا غیر رسمی آن باید تفکر انتقادی و نیروی استدلال را گسترش دهد، نوسودان ناگزیرند برخی اعتقادات و باورهای گذشته را که در حال حاضر کلاً غیر مولد و ضد- توسعه به حساب می آید، کنار بگذارند. به ویژه

در جوامع دور افتاده و پرت روستایی، بنابراین مواد سوادآموزی جدید، باید تلاش کند تا مفاهیم علمی را ایجاد و میان نوسوادان خوی و منش علمی را معمول گرداند.

بهره گیری از مواد سوادآموزی تدوین شده باید به تغییرات رفتاری مطلوب و ایجاد و ارزشهای مطلوب در میان استفاده کنندگان بیانجامد. هم چنین سواد آموزان اغلب زندگی را می گذرانند که در آن تفریح و شادمانی چندانی نیست، چنانچه فرایند یادگیری و محتوای آموزشی خیلی کسل کننده و جدی باشد، احتمالاً مقاومت آنان را بر می انگیزد. بنابراین در عین حال که هدف عمده، تدریس و ارائه ی اطلاعات است، باید تلاش شود تا مواد یادگیری جذاب و در صورت امکان سرگرم کننده باشد. بهترین راه حل فراهم ساختن نوعی مواد آموزشی است که متضمن عناصر نشاط انگیز و سرگرم کننده و در عین حال آموزشی باشد. (فرجامی، ۷۲). مطلب مهم دیگری که باید به آن اشاره شود لزوم تهیه محتوای مناسب برای زنان است زیرا دستیابی به هدف آموزش زنان، با توجه به ویژگی های خاص خود، مستلزم بذل توجهی ویژه از سوی دست اندرکار آن تولید مواد آموزشی است. زنان به علت تبعیض، فرصت اعمال خواسته و انتخاب، در میان شقوق مختلف موجود ندارند. اگر تولید کنندگان مواد آموزشی برای زنان، در کنار جنبه های مهم فنی چنین برنامه ای، بتوانند این واقعیت را نشان دهند که زنان باید به عنوان منبع انسانی ارزشمند در نظر گرفته شوند، در جامعه تغییر مهم و پایداری به وجود می آید، برنامه ها و محتوای سوادآموزی برای زنان باید موجب بالابردن حس اعتماد به نفس، شرکت در فعالیت های اجتماعی و فرهنگی و تغییر در زندگی یکنواخت آنان گردد. (راهنمای تولید مواد آموزشی، ۱۳۸۵)

از آنجاییکه کشور ما در روند روبه رشد خود، به عنوان یکی از قدرتهای علمی، صنعتی و همچنین به عنوان الگوی فرهنگی و توسعه، در منطقه و خاورمیانه مطرح است، یکی از اساسی ترین فاکتورهای راهبردی آن نیروی انسانی بزرگسال بوده و با سواد بودن آن ها علاوه بر پیشرفت جامعه، بزرگترین عامل در کمک به اجرای سیاست ها و برنامه های کشور می باشد، بنابراین دقت در طراحی و تدوین محتوای آموزشی برای این قشر از کلیدی ترین و ضروری ترین عوامل به شمار می رود، در این راستا این پژوهش به ارزیابی محتوای کتاب های زبان فارسی نهضت سوادآموزی از دیدگاه آموزشیاران پرداخته است تا وضعیت موجود مورد تحلیل قرار گیرد.

۴-۱) اهداف تحقیق:

هدف کلی: ارزیابی کتاب های زبان فارسی نهضت سوادآموزی از دیدگاه آموزشیاران منطقه شاهین شهر.

اهداف فرعی:

- تعیین میزان تناسب محتوای کتاب ها با نیازها، علایق و شرایط زندگی فراگیران.
- تعیین میزان تناسب محتوای کتاب ها با اصول سازماندهی محتوای کتاب های درسی.
- تعیین میزان تناسب محتوای کتاب ها با اصول تهیه و تنظیم متون آموزشی.
- تعیین میزان تناسب محتوای کتاب ها با اصول تدریس به بزرگسالان.

۵-۱) سوالات تحقیق

در تحقیق حاضر چهار سؤال به شرح زیر بررسی می شود:

۱. آیا محتوی کتابها با نیازها، علایق و شرایط زندگی فراگیران متناسب است؟
۲. آیا محتوای کتاب ها با اصول سازماندهی محتوا متناسب است؟
۳. آیا محتوای کتاب ها با اصول تهیه و تنظیم متون آموزشی متناسب است؟
۴. آیا محتوای کتاب ها با اصول تدریس و آموزش به بزرگسالان متناسب است؟

۱-۶) تعاریف اصطلاحات و مفاهیم

آموزش^۲

آموزش به معنای هر گونه فعالیت یا تدبیر از پیش طرح ریزی شده ای که هدف از آن آسان کردن یادگیری است (سیف، ۱۳۸۹).

آموزش رسمی^۳

آموزش رسمی یا مدرسه ای شامل آن قسمت از نظام آموزشی است که از کودکستان آغاز شده و تا آموزش عالی ادامه می یابد. این نوع آموزش سازمان یافته و دارای ساختارهای مشخصی باشد و از سلسله مراتب منظمی پیروی می کند (مشایخ، ۱۳۷۷).

آموزش غیررسمی^۴

آموزش غیر رسمی به هر نوع فعالیت آموزشی و کارآموزی اطلاق می گردد که سازمان یافته است ولی در خارج از نظام آموزشی رسمی تحقق می پذیرد، مانند دوره های آموزشی و کارآموزی کوتاه مدت در زمینه های گوناگون عقیدتی-سیاسی، سوادآموزی، بهداشت، تعاون (لوی، ۱۳۷۷).

آموزشیار

به فردی که در کلاس سوادآموزی به آموزش بیسوادان می پردازد اصطلاحاً آموزشیار گفته می شود. و فرق آن با معلم این است که معلم آموزش دهنده به شاگرد است و حال آنکه آموزشیار به فرد کمک می کند که خود وی با تلفیق تجارب قبلی مطالب را یادگیرد. در واقع آموزشیار تسهیل کننده جریان یادگیری است و نه حاکم بر جریان یادگیری (صباغیان، ۱۳۷۵).

برنامه های سوادآموزی خاص

این برنامه ها معمولاً در مقیاسی محدود از کشور و برای نیل به اهدافی خاص که ممکن است اقتصادی و یا سیاسی اجتماعی باشد به اجزاء در می آیند. س بولا این شوه را تحت عنوان گزینشی فشرده مطرح می کند (صباغیان، ۱۳۷۵).

برنامه های ملی سوادآموزی^۵

²Instruction

³ Formal Education

⁴Non- Formal education

⁵ Notional Literacy programmes

این برنامه ها معمولاً در سرتاسر یک مملکت و برای بیسوادی به اجراء در می آیند. این برنامه ها معمولاً پس از تحولات و انقلابات اجتماعی و بیشتر برای نیل به اهداف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی تدوین می شوند و اهداف اقتصادی در مرحله بعدی اهمیت قرار می گیرد (صباغیان، ۱۳۷۵).

بیسواد^۶

کسی که قادر نیست عبارتی کوتاه را به زبان مادری خویش بخواند، بنویسد و معنای آن را درک کند (اسکانیان و بریکل^۷، ۱۹۸۰).

پی گیری سواد^۸

به کلیه فعالیت هایی که پس از اتمام آموزش در دوره های سوادآموزی و به منظور جلوگیری از فراموشی آموخته ها انجام می گیرند، واژه ی پیگیری سواد پس از سواد آموزی اطلاق می گردد.

دوره مقدماتی

دوره ای است که در آن افراد محروم از سواد به فراگیری خواندن و نوشتن و مهارتهای مقدماتی حساب می پردازند و فرض بر این است که برای انجام هر فعالیتی طی این دوره یک شرط ضروری است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶).

دوره تکمیلی

دوره ای است که در آن سواد آموزان به تکمیل و گسترش آموخته های خویش به دنبال مهارتهای کسب شده در دوره مقدماتی می پردازند، در این دوره علاوه بر پیشرفت در خواندن و نوشتن اطلاعاتی در مورد مسائل اجتماعی فرهنگی و عقیدتی ارائه می گردد (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶).

سواد (سواد آموزی)^۹

کیفیت یا حالت توانایی خواندن و نوشتن پیام های روزمره به زبان مادری (بولا، ۱۳۷۹).

سواد آموزی آگاهی بخش^{۱۰}

این شیوه به سواد آموزی با دیدی کلی تر نگاه می کند: در این شیوه آموختن مهارتهای سواد هدف قلمداد نمی شود، بلکه وسیله ای برای بهبود و اصلاح جامعه و ایجاد تغییرات بنیادی و اساسی در طرز تفکر مردم و نحوه برخوردشان با مسائل به شمار می آید (صباغیان، ۱۳۷۵).

سواد آموزی تابعی^{۱۱}

⁶Illiterate

⁷Aslanian and Brickell

⁸Post- literacy

⁹Literacy

¹⁰Con scientization Literacy

¹¹Functional- literacy

در این شیوه عملی یا تابعی بودن به این معناست که سواد آموزی از ابعاد و هدفهای دیگری به غیر از خواندن و نوشتن تبعیت می کند و استفاده عملی از مهارت‌های سواد مورد توجه است، سواد آموزی تابعی کلیه ابعاد زندگی فرد را در بر می گیرد و بر تمام امور اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی او اثر می گذارد (صباغیان، ۱۳۷۵).

سواد آموزی جامع^{۱۲}

منظور از سواد آموزی جامع این است که هدف برنامه فقط اهداف اقتصادی و یا اهداف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیست، بلکه در برنامه به همه جنبه ها توجه شده است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶).

سواد آموزی سنتی^{۱۳}

منظور از روش سواد آموزی سنتی روشی است که هدف اصلی آن آموختن خواندن و نوشتن و حساب به بیسوادان در تمامی مناطق کشور است و به ویژگیهای حرفه ای، فرهنگی، اقلیمی و نیازهای سواد آموزان توجه ندارد و برای آموزش همه بیسوادان از یک شیوه و یک محتوای متحدالشکل استفاده می شود (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶).

کتاب درسی^{۱۴}

کتابی که موضوع معینی از مطالعه را بررسی می کند، بطور منظم تهیه شده است. برای سطح خاصی از آموزش به کار می رود و مانند یک منبع اصلی درباره مطالعه یک موضوع در رشته معین مورد استفاده قرار می گیرد (میر حسینی، ۱۳۸۳).

محتوای آموزشی^{۱۵}

اشاره به مواد و موضوعاتی که در نظام آموزشی به منظور فراگیری فراگیران در نظر گرفته می شود، دارد تهیه و تنظیم محتوای آموزشی در نظام آموزش و پرورش بر عهده دفتر تحقیقات و برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی وزارت آموزش و پرورش است (صباغیان، ۱۳۷۱).

نوسواد^{۱۶}

کسی است که در کلاس سواد آموزی شرکت کرده و هم اکنون به مهارت‌های اولیه خواندن، نوشتن و حساب مجهز گردیده است (عزیزی، ۱۳۷۰).

تعاریف عملیاتی

نیازها و علائق و شرایط زندگی فراگیران: از طریق سوالات ۱-۲-۳-۴-۷-۸-۹-۱۳-۱۴-۱۵-۲۷ که با توجه به نظرات آموزشیاران بدست می آید مورد بررسی قرار می گیرد.

¹²Comprehensive literacy

¹³Traditional- literacy

¹⁴Text- book

¹⁵Educational- content

¹⁶Neo literate